

הרב כרמיאל כהן

בס"ד

תליית משמרת ביו"ט

שנינו בריש פרק תולין¹:

רבי אליעזר אומר: תולין את המשמרת ביום טוב, ונותנין לתלויה בשבת. וחכמים אומרים: אין תולין את המשמרת ביום טוב, ואין נותנין לתלויה בשבת, אבל נותנין לתלויה ביום טוב.

וכתב המאירי שם:

ופי' משמרת מסננת שמסננין [דרך] בה שמרי היין לכלי ונשארים בה השמרים והיין נצלל לתוך הכלי. ואומר עכשיו שתולה אותה על הכלי והוא שמותח פיה לכל צד בעגול ונעשית כאהל על חלל הכלי [ונותן בתוכה השמרים לצלול יין לשתות].

ובגמרא אמרינן:

השתא רבי אליעזר, אוסופי אהל עראי לא מוספינן, למיעבד לכתחלה שרי? מאי היא - דתנן, פקק החלון, רבי אליעזר אומר: בזמן שקשור ותלוי - פוקקין בו, ואם לאו - אין פוקקין בו. וחכמים אומרים: בין כך ובין כך - פוקקין בו. ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: הכל מודים שאין עושין אהל עראי בתחלה ביום טוב, ואין צריך לומר בשבת. לא נחלקו אלא להוסיף, שרבי אליעזר אומר: אין מוסיפין ביום טוב, ואין צריך לומר בשבת. וחכמים אומרים: מוסיפין בשבת, ואין צריך לומר ביום טוב. - רבי אליעזר סבר לה כרבי יהודה, דתניא: אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד, רבי יהודה מתיר אף מכשירי אוכל נפש. - אימר דשמעינן ליה לרבי יהודה - במכשירין שאי אפשר לעשותם מערב יום טוב, במכשירין שאפשר לעשותם מערב יום טוב מי שמעת ליה? - דרבי אליעזר עדיפא מדרבי יהודה.

דהיינו, הסיבה שהתיר רבי אליעזר לתלות משמרת ביו"ט ולא חשש לעשיית אוהל עראי היא, כיון שלדעתו מכשירי אוכל נפש מותר לעשותם ביו"ט אף אם יכול היה לעשותם מערב יו"ט.

ביחס לדעת חכמים איתא בגמרא שם:

איבעיא להו: תלה מאי? אמר רב יוסף: תלה - חייב חטאת. אמר ליה אבבי: אלא מעתה, תלא כוזא בסיכתא (= תלה כלי קטן במגוד - רש"י) הכי נמי דמיחייב? אלא אמר אבבי: מדרבנן היא, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול.

הגמרא דנה בחומר איסור תליית המשמרת לדעת חכמים. לדעת רב יוסף זהו איסור מדאורייתא ולדעת אבבי, וזו גם נראית מסקנת הסוגיא, זהו איסור מדרבנן. חומר האיסור הוא מדרבנן אך מהו מהותו של האיסור? נחלקו בכך ראשונים.

שיטת רש"י

את דעתו של אבבי מפרש רש"י כך:

אלא אמר אבבי מדרבנן קאסרי לה חכמים דמתניתין, דלא שבקינן ליה למיתליה, למיעבד עובדא דחול.

דהיינו, לדעת אבבי אסור לתלות משמרת ביו"ט משום עובדין דחול.

¹ שבת פרק כ משנה א. בבלי קלז, ב.

בהמשך הגמרא: מובאת סוגיא נוספת הקשורה לענייננו :
אמר רבה בר רב הונא: מערים אדם על המשמרת ביום טוב לתלות בה רמונים, ותולה בה שמרים. אמר רב אשי: והוא דתלה בה רמונים.

לדעת רבה בר רב הונא מותר לאדם להערים ולתלות משמרת לרימונים ולתלות בה בסופו של דבר שמרים; ולדעת רב אשי מותר לו לעשות כן רק אם מוכחא מילתא שתליית המשמרת היא לרימונים, דהיינו שיתלה בה רימונים בפועל ואח"כ מותר לו לתלות בה שמרים.

וכתב רש"י שם:

מערים אדם על המשמרת ביום טוב - לרבנן, דאמרי אין תולין את המשמרת ביום טוב, ואוקימנא דטעמא לאו משום אהל אלא משום עובדא דחול - מערים ותולה אותה לצורך רמונים דלאו עובדין דחול נינהו, ומסנן בה שמרים הואיל ונתלית, דהא אמרינן: נותנין לתלויה ביום טוב.

וכתב הרמב"ן בחידושי²:

"פרש"י ז"ל דלאו משום אהל ארעי הוא אלא שלא יתקן לשמור בקביעות כחול. וראיתו דאמרי לקמן מערים אדם על המשמרת ב"ט לתלות בה רמונים, ואי משום אהל מה לי רמונים מה לי שמרים, אלא אהל ליכא כלל ומשום עובדין דחול הוא ולתלות בה רמונים לאו עובדין דחול הוא".

דהיינו, לפי רש"י אין בתליית משמרת משום אהל, וחכמים אוסרים משום עובדין דחול. כן ביארו שיטת רש"י גם הרשב"א והר"ן בחידושיהם על אתר. ובהמשך הדברים נחזור לכך.

שיטת הרמב"ם

זכינו ונמצא בידינו ביאורו של הרמב"ם לסוגיא זו בתשובה שהשיב, וזה לשון השאלה והתשובה:

שאלה: תלא כוזא בסיכתא שהוא אסור אם ללמד ממנו לכל דבר שאין תולין בשבת כגון המצנפת וכן כיוצא בהן יורנו אדוננו.

תשובה: אין פירוש הדבר כמו שעלה על דעתכם שאסור לתלות הכוזא בסיכתא עד שתשאל ותלמוד ממנו לדברים אחרים. והנה אנחנו מפרשים אותו כל ההלכה וממילא תבוא התשובה ותדע שמותר לתלות הכוזא והמצנפת וכיוצא בהן.

תנן וחכמים אומרים אין תולין את המשמרת ביום טוב ואין נותנין לתלויה בשבת. ואמרינן בגמרא אבעיא להו תלה מאי - פירוש מי שתלה המשמרת מהו. אמר רב יוסף תלה חייב חטאת - דקא סבר רב יוסף שזה שתלה עשה אהל קבוע והרי היא תולדה בידו ולפיכך חייב חטאת.

והקשה עליו אב"י ואמר: אלא מעתה תלה כוזא בסיכתא הכי נמי דמחייב - כלומר שאם תאמר שזה שאסרו חכמים לתלות המשמרת מפני שהוא עושה אהל קבוע ולפיכך חייב חטאת מאי שנא משמרת אפי' תלה הכוזא והמצנפת וכיוצא בו חייב ואינו כן אלא מותר לתלות הכוזא והמצנפת או אישישה וכיוצא בהם ביתד³;

² קלט, ב.

³ חידושי הרמב"ן לדף קלח, א.

⁴ תשובות הרמב"ם, סימן שו (מהדורת בלאו, עמ' 563-565).

⁵ כן כתבו גם התוספות ביחס למסקנת הגמרא (קלח, א ד"ה 'אלאי'): "אלא אמר אב"י מדרבנן - ואף על גב דתלא כוזא בסיכתא אפילו איסור דרבנן ליכא במילי דרבנן שייך שפיר לחלק אבל אי במשמרת מדאורייתא אסור אין שייך לחלק, מ"ר". וכן הסכים גם הרשב"א בחידושו על אתר.

אמנם מרש"י לא משמע כך, שהרי כתב: "תלה כוזא בסיכתא - תלה כלי קטן במגוד. הכי נמי דמחייב - והכא מאי חיובא איכא באהל עראי בנין גמור לא הוי, ומדרבנן הוא דמיתסר. אלא אמר אב"י מדרבנן - קאסרי לה חכמים דמתניתין, דלא שבקינן ליה למיתליה, למיעבד עובדא דחול". ומשמע שבד"ה 'הכי נמי דמחייב' מתייחס רש"י לתלא כוזא בסיכתא, ועל זה הוא כותב "ומדרבנן הוא דמיתסר". ומסתבר שביאור כעין רש"י עמד גם בפני השואלים. וראה להלן הערה 17.

אלא אמר אבבי מדרבנן כדי שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול - פירושו אמר אבבי אין הטעם באיסור תליית המשמרת מפני שהוא עושה אהל אלא אסור תלייתו מדרבנן שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול.

והנה למדת שהאיסור מדרבנן הוא תליית המשמרת לפי שהמשמרת עושה מלאכה וחייב סקילה לפיכך אסור תלייתה, ודכוותא אמרינן שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול; אבל תליית הכוז והמצנפת וכיוצא בהן מותר לפי שאין עושין בהן מלאכה שחייבין עליה סקילה, ולא אמרינן בכי הני שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, אם כן לא יאכל כדרך שהוא אוכל בחול ולא יסב כדרך שהוא מיסב בחול זה דבר ברור הוא למבין, שאין אתה מוצא לעולם דברים שאסרו חכמים משום שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול אלא דברים שאפשר שירגילו למלאכה, כגון מי שנשברה לו חבית של יין לא יספג ביין או יטפח בשמן שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול שאם תתיר לו שמא יבא לידי סחיטה. נתפזרו לו פירות בחצרו לא יתן לתוך הסל או לתוך הקופא שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול שאם תתיר לו שמא יבא לידי עמור. וכן בתליית המשמרת שמא יבא לשמור, אבל תליית הכוז והמצנפת וכיוצא בהן מותר ולא אסרוהו חכמים שאין שם דבר לחוש שמא יעשה וכו'. משה ב"ר מימון זצ"ל.

מבאר הרמב"ם, שלדעת רב יוסף תליית משמרת הוא איסור מדאורייתא משום אהל קבוע לתולדת בונה הוא, ולדעת אבבי תליית משמרת היא איסור מדרבנן כדי שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. טענתו של אבבי היא, שאם תליית משמרת היא עשיית אהל קבוע, אז גם תליית כוז ומצנפת היא אהל קבוע וזה ודאי אינו נכון, שהרי אין בתלייתם אהל כלל ומותר. לכן צריך לומר, שאיסור תליית משמרת הוא מדרבנן ומשום עובדין דחול.

ומה פשרו של האיסור מדרבנן "שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול"? איסור זה הוא סייג לאיסור משמר, דהיינו, חיישינן שאם נתיר לאדם לתלות משמרת בשבת יבוא גם לשמר ויעבור על איסור דאורייתא.

יש לציון, שהרמב"ם נשאל לגבי תליית מצנפת **בשבת**, ותשובתו אף היא עוסקת בשבת, שהרי מחלוקת רב יוסף ואבבי לכאורה אמורה בגמרא הן לגבי יו"ט והן לגבי שבת, ונשוב לכך בהמשך.

נמצא לכאורה שרש"י והרמב"ם בשיטה אחת שאיסור תליית משמרת לדעת חכמים הוא משום עובדין דחול. אולם שיטתם קשה שהרי הגמרא הקשתה על רבי אליעזר מדין אוהל עראי ו"מאי קושיא? נימא דהכא לאו אהל הוא כלל, ורבנן נמי משום עובדין דחול אסרי, ור"א לא חייש להכי!"⁶.

בדוחק מפרש הרמב"ם שצריך לומר שהדיון לשיטת רבי אליעזר הוא רק אליבא דרב יוסף. ואם תאמר אם אכן הקושיא על רבי אליעזר היא רק אליבא דרב יוסף הוי ליה לאקשוויי טפי מדין אהל קבוע ולא מדין אהל עראי; יש לומר "לרווחא דמילתא מקשי דמאהל עראי מיהת לא נפיק"⁷.

עוד קשה על שיטת רש"י והרמב"ם מהמשך הגמרא⁸:

מנקיט אבבי חומרי מתניתא, ותני: הגוד והמשמרת כילה וכסא גלין - לא יעשה, ואם עשה - פטור אבל אסור. אהלי קבע - לא יעשה, ואם עשה - חייב חטאת. אבל מטה וכסא טרסקל ואסלא - מותר לנטותן לכתחילה.

לכאורה, כל "חומרי מתניתא" שנקט אבבי הם מטעם אחד, וכשם שגוד וכילה הם משום אהל אף משמרת היא משום אהל!

ותירץ הרשב"א⁹:

כעין סוגיא זו איתא גם להלן בגמרא (קמ, א): "איבעיא להו: שרה (חילתית בפושרין) מאי? תרגמא רב אדא נרשאה קמיה דרב יוסף: שרה - חייב חטאת. אמר ליה אבבי: אלא מעתה שרה אומצא במיא, הכי נמי דמיחייב? אלא אמר אבבי: מדרבנן, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. וראה ריטב"א בשני המקומות.

⁶ לשון הרמב"ם.

⁷ לשון הרמב"ם.

⁸ קלח, א.

⁹ חידושי הרשב"א לדף קלח, א.

"ואפשר היה לי לומר כדברי רש"י. והא דמינקט אביי חומרי מתני' ותני משמרת בהדי כילה, לאו משום דכולן חד טעמא אית להו. ואף רש"י כן סבור בכסא גליון שאינו משום אהל אלא משום גזירה שמא יתקע. והא דנקט לה בחומרתא חדא, משום דכולן כלים הן שגזרו חכמים בנטייתן, זה משום אהל זה משום עובדין דחול זה משום גזירה שמא יתקע".

שיטת הרמב"ן

לאחר שהקשה הרמב"ן על שיטת רש"י, כתב:

"ול"נ דאביי משום אהל עראי אסר להו משום דא"ל רב יוסף חייב חטאת אמר איהו דליכא אלא שבות בעלמא דהיינו עובדין דחול, והיינו מתני' דאביי דתני משמרת בהדי כילה דמשום אהל עראי".

בין לרב יוסף ובין לאביי איסור תליית משמרת לדעת חכמים הוא משום בונה, אלא שנחלקו אם היא אהל קבוע, דהיינו תולדה וחייב מדאורייתא, או שהיא אהל עראי והוי שבות דרבנן. הביטוי "שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול", המפורש בגמרא, ביאורו ככל הנראה שאין תליית המשמרת נכללת בהגדרה של אהל עראי, אך למרות זאת חכמים אסרוה משום דמיחזי כעושה אהל עראי או כעין זה.¹⁰ ולפי זה כל "חומרי מתנייתא" דנקט אביי הם מטעם אחד - אהל עראי.

אלא שיש להקשות על פי זה, מדוע התירו לתלות משמרת לרימונים לכתחילה, ומשמרת לשמרים רק בדרך הערמה, כיון שבשניהם מדובר בתליית משמרת, מה לי רימונים מה לי שמרים. ביאר הרמב"ן:

"והאי דשרינן ברמונים משום דהתולה לשמרים מותחה יפה וקובעה בכיסכתא, והתולה לרימונים א"צ לקובעה ולא למותחה יפה, ולא אהל הוא כלל".

דהיינו, לפי הרמב"ן ההבדל בין תליית משמרת לרימונים לבין תליית משמרת לשמרים הוא בדרך התליה. בעוד שתלייה לשמרים היא תלייה שדורשת מתיחה וקובעה, תלייה לרימונים אינה צריכה קיבוע ולא מתיחה. לכן, תלייה לשמרים אסורה משום אהל עראי, ותלייה לרימונים מותרת דלא הוי אהל כלל.

לפי זה צריך לבאר את מחלוקת רבה בר רב הונא ורב אשי, שלדעת רבה בר רב הונא מותר לאדם לתלות משמרת בלי קבוע ומתיחה ולשמר בה שמרים, ולדעת רב אשי, בזה עדיין לא מוכחא מילתא שתלה לרימונים ולכן צריך גם לתלות בה בפועל רימונים.

על ביאור הרמב"ן מקשה הרשב"א בחידושו על אתר:

ואין זה מחוור בעיני כלל. דאם משום דמותחה ואינו מותחה או משום קביעותא הוא, מה לי רמונים מה לי שמרים, לימא ואם אינו מותחה יפה ואינו קובעה בכסבין שרי. וכדאמר' נמי גבי כילה דאם אין לה גג טפח מותר לנטותה ואם יש לה טפח אסור. ועוד דאי היתרא דרמונים משום ההוא טעמא ניהו, ל"ל לתלות בו רמונים תחלה וכדאמר רב¹¹ עלה, ומה לי אי מוכחא מלתא דלתלות רמוני' תלאה אי לאו מוכחא מלתא, הא מ"מ לאו אהל הוא כלל.

שתי קושיות מקשה הרשב"א על הרמב"ן: א. אם אכן ההבדל הוא בין תליה טובה שהיא אהל לתליה שאינה אהל, הגמרא היתה צריכה לומר זאת ולא לחלק בין רמונים לשמרים. ב. אם אכן

¹⁰ וראה בהמשך דברי הרשב"א שמביא דוגמה נוספת לכך. וראה מאמרי: "הלכה 'מורכבת' בהלכות הזכרת גשמים", המעין לט (טבת תשנ"ט) עמ' 40-41 הערה 8.

¹¹ ראה המיוחס לר"ן כאן שכתב: "ופריק אביי, דאם תלה, לחכמים ליכא חיוב חטאת אלא איסורא דרבנן ומשום אהל עראי, אלא דמשום דלא שייך בהא אפי' אהל עראי, אסמכוהו אעובדין דחול, ומשום דררא דאיסורא אהל. ומסתברא דבכל מקום דנקט משום עובדין דחול קיל איסורייהו משבת". וראה גם להלן בגמרא (קמג, ב): "תנו רבנן: נתפזרו לו פירות בחצר - מלקט על יד על יד ואוכל. אבל לא לתוך הסל ולא לתוך הקופה, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול". וביאר שם הרמב"ן על פי התוספתא "שכשנתפזרו במקום עפר וצורות עסקי", ואסור ללקטן ולתתן בתוך הסל משום דמיחזי כבורר, ואפי' בפירות גסין, ולהכי קתני שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול... ", וראה גם במיוחס לר"ן שם. וראה עוד ר"ן על הרי"ף (שבת א, ב - ב, א, ד"ה 'אמר') בעניין רדיית הפת ותקיעת שופר, ועוד.

¹² כן במהדורת מוסד הרב קוק וברשב"א הנדפס, אך נראה שצ"ל: רב אשי; וכן איתא ברשב"א להלן קלט, ב.

בתלייה לרמונים לא הוי אהל כלל למה לי תליית רימונים אליבא דרב, הלא ההיתר הוא משום דלא הוי אהל ומה לי אם מוכחא מילתא או לא.

לאור קושיות אלו מחדש הר"ן¹³:

"ולפי פי' זה (=של הרמב"ן) נצטרך לומר דלרמונים שרי לגמרי אף על פי שמותחה יפה (א"נ) דכל לשמרים אסור אע"פ שאין מותחה דכיון דמדרבנן בעלמא הוא הלכו אחר דרכו של דבר, דאלת"ה הא דמערס על המשמרת לתלות בה רימונים ותולה בה שמרים במאי עסקינן אי במותחה יפה אפילו לרמונים אסור, אי שאינו מותחה יפה אפילו לשמרים נמי שרי, אלא ודאי כדאמרן, כנ"ל. ומעתה אין מקום למה שהקשה הרשב"א ז"ל בזה".

הגמרא חילקה בין שמרים לרמונים, כיון שמה שקובע הוא דרכה של התליה ולא המקרה הנידון. דהיינו, תלייה לשמרים אסורה אף אם התליה היתה באופן שלא הוי אהל כלל, ותלייה לרימונים מותרת אף אם היתה התליה מתוחה יפה.

שיטת רבינו יונה

אף רבינו יונה מבאר, שאיסור תליית משמרת הוא משום אהל, אלא שמחלק בין שמרים לרימונים באופן אחר¹⁴:

"ומורי הרב ז"ל כתב בהלכותיו דכשהוא תולה לשמרים הו' כאהל לפי שהוא צריך לחלל שתחתיה. אבל כשתולה אותם להניח עליה פירות מותר, לפי שאינו צריך לחלל שתחתיה לדבר זה, ע"כ".

אחד מתנאי אהל הוא שצריך לחלל שתחתיו. לכן משמרת לשמרים שנהוג לשים כלי תחתיה - הוי אהל ואסור, אך משמרת לרימונים שנהוג שמניחים את הרימונים עליה - לא הוי אהל ומותר.

"אלא שאני תמיה כיון שאינו אהל אלא כשצריך לחללו בשעת נטייתו, אפילו בתולה לשמרים, אם אין כלי תחתיו להאחיל עליו לישתרי, דה"ל כההיא דאמרי' בביצה בקדרה ומדורתא מלמעלה למטה שרי. וכההיא דאמרי' בפ' כירה מת המוטל בחמה באין שני בני אדם ויושבין בצדו, חס להם מלמטה זה מביא מטה וזה מביא מטה ויושבין עליהן. חס להם מלמעלה מביאים מחצלת ופורסין עליהם זה זוקף מטתו ונשמת והולך לו, ונמצאת מחיצה עשויה מאיליה. וה"נ כיון שאינו אהל עד שיתן תחתיה כלי, כשהוא תולה את המשמרת ואח"כ נותן תחתיה כלי ה"ל אהל העשוי מלמעלה למטה ושרי. וא"ת משמרת אסרו לפי שדרכה בכך שתחלה תולין אותה ואח"כ נותנין כלי תחתיה, א"כ אע"פ שבשעה שתלוא לרמונים לא היה צריך לחלל שתחתיו, עכשיו שהוא תולה בה שמרים ונותן כלי תחתיה ליתסר".

¹³ חידושי הר"ן לדף קלח, א.

¹⁴ ציטוט דברי רבנו יונה הוא מחידושי הרשב"א על אתר, וכן שני הקטעים להלן.

מקשה הרשב"א, שגם הסברו של רבינו יונה קשה, כיון שלפי דבריו לא היה צריך לחלק בין שמרים לרימונים, אלא היה צריך לחלק בתולה לשמרים עצמו: אם בשעת נטייתו היה צריך לחלל שתחתיו, דהיינו שהיה שם כלי - הוי אהל ואסור; ואם לא היה שם כלי אף על פי שהוא תולה לשמרים הוי ליה אהל העשוי מלמעלה למטה שמותר לעשותו. ואי אפשר לומר, דשאני משמרת שדרך לעשותה מלמעלה למטה ולכן אסורה אף בכהאי גוונא, דאם כן אף בתולה לרימונים תאסר כיון שכשבא לתלות בה שמרים מניח כלי תחת המשמרת, והוי אהל.

"ואולי נאמר שלא אסרו אלא בשדעתו מתחלה לתת כלי תחתיה. אבל השתא דאין דעתו לתת בחלל שתחתיה כלי, נמצאת תלייתה בהתר, וכשנותן תחתיה כלי לבסוף אין עשייתו של אהל עכשיו. וא"נ י"ל דכל שהוא צריך לשום כלי תחתיו, מעכשיו הוא נקרא אהל, שהרי צריך לאותו חלל כדי שישם תחתיו הכלי. אבל בתולה לרימונים אינו צריך לחלל כלל".

מציע הרשב"א, שאכן העדר הכלי תחת המשמרת אינו קובע, אלא דעתו של האדם היא שקובעת אי הוי אהל או לא: בשמרים - דעתו לתת כלי בחלל שתחת המשמרת, ולכן הוי אהל אע"פ שהנטייה היא מלמעלה למטה; ואילו ברימונים - אין דעתו לתת כלי בחלל שתחת המשמרת, ולכן לא הוי אהל, אף אם לבסוף ישם כלי תחת המשמרת.

אמנם נראה שביאור זה אינו מספק כיון שאכן ניתן לחלק באופן כללי בדרך זו בין שמרים לרימונים, אך בגמרא אנו דנים באופן שמערים, ולכן קשה לומר שברימונים אין דעתו לתת כלי בחלל שתחת המשמרת. לכן מציע הרשב"א שהדבר תלוי בדרך המקובלת לתלות את המשמרת: בשמרים - נהוג לשים כלי תחתיו ולכן אסור; ואילו ברימונים - אין נהוג לשים כלי ולכן מותר.

נסכים עד כאן:

איסור תליית משמרת ביו"ט לדעת רש"י והרמב"ם אינו משום אהל אלא משום עובדין דחול, והרמב"ם כתב "שמא יבא לשמור". ראיות לשיטתם: א. לשון הגמרא. ב. החילוק בין שמרים לרימונים ברור. קושיות לשיטתם: א. מתחילת הגמרא המתייחסת למשנה משמע שבדין אהל עסקין. ב. "אביי מנסיך חומרי מתנייתא", ונראה שהמכנה המשותף לרשימה הוא איסור אהל. תירוצים לשיטתם: א. תחילת הגמרא היא אליבא דרב יוסף. ב. לא כל רשימתו של אביי היא מטעם אחד.

איסור תליית משמרת ביו"ט לדעת הרמב"ן ורבינו יונה הוא משום אהל עראי. ראיות לשיטתם: א. מתחילת הגמרא המתייחסת למשנה משמע שבדין אהל עסקין. ב. "אביי מנסיך חומרי מתנייתא", ונראה שהמכנה המשותף לרשימה הוא איסור אהל. קושיות לשיטתם: א. לשון הגמרא. ב. החילוק בין שמרים לרימונים אינו ברור. תירוצים לשיטתם: א. הביטוי "שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול", המפורש בגמרא, ביאורו דהוי שבות דרבנן משום דדמי לאהל עראי. ב. החילוק בין שמרים לרימונים מתייחס לדרך המקובלת לתלות ולא דווקא למקרה הנידון (ר"ן). החילוק בין שמרים לרימונים מתייחס לדרך המקובלת לענין שימוש בחלל שתחת המשמרת (רשב"א).

עיון בדעת הרמב"ם

בהלכות שבת¹⁵ פסק הרמב"ם:

זורה ובורר מאבות מלאכות הן לפיכך אף על פי שמותר למלול מלילות בראשי אצבעותיו, כשהוא מנפח מנפח בידו אחת בכל כחו, אבל לא בקנון ולא בתמחוי גזרה שמא ינפח בנפה ובכברה שהוא חייב, והמשמר שמרים תולדת בורר או מרקד הוא, לפיכך אף על פי שמותר לסנן יין צלול או מים צלולים בסודרין או בכפיפה מצרית, לא יעשה גומה בסודר שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ויבא לשמר במשמרת, וכן אסור לתלות את המשמרת כדרך שהוא

¹⁵ פרק כא הלכה יז.

עושה בחול שמא יבא לשמר, וכן המחבץ תולדת בורר הוא, לפיכך אע"פ שנותנין שומשמין ואגוזים לדבש לא יחבצם בידו.

כדבריו בתשובה שצוטטה לעיל כותב הרמב"ם שאיסור תליית משמרת בשבת היא שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ויבוא לשמר. אולם לפי זה תליית משמרת צריכה להיות מותרת ביו"ט שהרי לא שייך לומר ביו"ט שמא יבוא לשמר.

והנה הרמב"ם בהלכות יום טוב¹⁶ פסק:

אין מסננין את החרדל במסננת שלו מפני שנראה כבורר, אבל נותנין ביצה במסננת של חרדל והוא מסננת מאליו, ואם היתה המשמרת תלויה מותר ליתן לה יין ביום טוב, **אבל לא יתלה בתחלה שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול**, ומערים ותולה את המשמרת לתלות בה רמונים ותולה בה רמונים ואחר כך נותן לתוכה שמרים.

אכן הרמב"ם לא כתב כדרך שכתב בשבת "שמא יבא לשמר", אך אכתי קשה מה טעם לאסור ביו"ט?

קושיא זו הקשה ה'קרבן נתנאל' בביאורו לרא"ש ריש פרק תולין, ואף הוסיף קושיות נוספות, ותיקן הכל בדרך מחודשת, ואלו דבריו:

"... אבל מ"מ קשה אין תולין משמרת ביו"ט כתב הרמב"ם הטעם דלא יעשה כעובדא דחול, אע"פ דלא שייך ביו"ט דלמא אתי לשמר. וי"ל כיון דאביי לקמן דף קל"ז נקיט חומרא דמתני' דמשמרת לא יעשה ואם עשה פטור אבל אסור, ורמב"ם בפ"ק דהל' שבת כתב כל היכא שאמרו פטור אבל אסור הוא הרחקה למלאכה דאורייתא ולכך הוצרך לומר גבי שבת דלמא אתא לשמר וזה דוחק. ותו קשה לשיטת הרמב"ם מאי פריך לר"א השתא אוסופי על אהל עראי אסור לכתחלה מבעיא, הא הכא לאו אהל הוא, וטעמא דרבנן משום שימור, אבל ר"א סבר דמותר לשמר.

ועל כל זה נתתי לבי לפי דעת הרמב"ם דאיירי דכשלא היה כלי תחת המשמרת ואינו דומה לכילה ומש"ה לא הוי אהל ע"פ מה שמצאתי בחידושי רשב"א. וזהו דאין חשיב אהל אלא כשצריך לחלל שתחתיו וצ"ל כיון שהיה בדעתו ליתן שם כלי לשמר חשיב אהל. **ולפ"ז בשבת שאסור לשמר אין דעתו ליתן כלי שם, מש"ה לא הוי אהל, ואינו אסור אלא משום עובדא דחול שמא אתא לשמר, משא"כ ביו"ט לרבנן ולר"א בשבת שנותנין לתלויה, א"כ דעתו ליתן כלי תחתיו דהא מותר לשמר בשכבר תלויה לר"א בשבת ולרבנן ביו"ט, א"כ הוי אהל עראי.** והשתא מיושב הכל בטוב טעם".

כדרך שחילק הרשב"א לדעת רבינו יונה בין שמרים לרימונים שהדבר תלוי בדעתו של אדם, מחלק הקרבן נתנאל בדעת הרמב"ם בין שבת ליו"ט. בשבת שאסור לשמר, לא חיישינן שכשתולה את המשמרת יהיה בדעתו ליתן תחתיה כלי, ולכן תליית המשמרת לא הוי אהל ונאסרה משום עובדן דחול שמא יבא לשמר; דהיינו לאחר שתלאה שלא לשם שימור, חיישינן שיבוא לשמר. אולם ביו"ט שמותר לשמר במשמרת תלויה, אסרינן לתלות משמרת שהרי דעתו בודאי לתלותה לשם שימור, דהיינו ליתן כלי תחתיה, והוי אהל עראי.

נמצא שאף לדעת הרמב"ם תליית משמרת ביו"ט אסורה משום אהל עראי, ורק לדעת רש"י לא הוי משום אהל עראי.

עיון בדעת רש"י

אלא שגם דברי רש"י אינם מחוורים¹⁷.

את דברי הגמרא: "מנקיט אביי חומרי מתניתא, ותני: הגוד **והמשמרת** כילה וכסא גלין - לא יעשה, ואם עשה - פטור אבל אסור"; ביאר רש"י: מנקיט - מלקט

¹⁶ פרק ג הלכה יז.

¹⁷ וכבר העיר כן החתם סופר בחידושו על אתר.

חומרי מתנייתא - כללות של ברייתות. חומר קשה כלומר כללות שמצא בברייתות בגודל לבדה ובמשמרת לבדה ובכילה לבדה ובכסא גלין לבדה ושנאן כולן הפטורין אבל אסורין בחומר אחד והמותרים לכתחילה בחומר אחד... לא יעשה - דאהל עראי נינהו וכסא גלין נמי גזרה שמא יתקע בחוזק...

דהיינו, רש"י הבין שכל חומרי מתנייתא הן מטעם אהל, ואין לומר דלא דק, שהרי לגבי כסא גלין הוסיף "גזרה שמא יתקע בחוזק", ומכיון שלא העיר דבר לגבי משמרת, משמע שאיסורה הוא גם כן משום אהל.

אלא שכנגד דברי רש"י אלו עומדים דברי רש"י שצטטנו לעיל לגבי שמרים ורימונים: מערים אדם על המשמרת ביום טוב - לרבנן, דאמרי אין תולין את המשמרת ביום טוב, ואוקימנא דטעמא לאו משום אהל אלא משום עובדא דחול - מערים ותולה אותה לצורך רמונים דלאו עובדין דחול נינהו, ומסנן בה שמרים הואיל ונתלית, דהא אמרינן: נותנין לתלויה ביום טוב.

ונראה לומר, שאכן גם רש"י סובר שאיסור תליית משמרת ביו"ט הוא משום אהל עראי, ומה שכתב "דטעמא לאו משום אהל" - כוונתו לאפוקי מרב יוסף דאמר דהוי אהל קבע וחייבין על תלייתה. נמצא שגם לפי רש"י "עובדא דחול" בתליית משמרת הוא איסור מדרבנן של תליית אהל עראי¹⁸.

¹⁸ על פי זה יתבארו גם דברי אב"י היטב. שהרי לכאורה יש להקשות: הניחא לביאור הרמב"ם (בתשובתו שצוטטה לעיל), שקושייתו של אב"י על רב יוסף "אלא מעתה תלא כווא בסיכתא הכי נמי דמחייב" כוונתה היא שבוה ודאי מותר, אתי שפיר שאב"י מפרש בעובדין דחול ולא באהל; אלא לרש"י (ראה לעיל הערה 6), שפירש שקושייתו של אב"י היא לא על מהות האיסור אלא על חומרתו, דהיינו שתליית כווא בסיכתא הוא איסור דרבנן, למה ליה לאב"י להעמיד את איסור תליית המשמרת בעובדין דחול ולא באהל עראי; ולפי דברינו מיושב.